

Mládež a společnost
JAROSLAV JENERÁL
 předseda ÚV SSM, Praha

Bez nadsázky lze říci, že k době, v níž žijeme, bychom v dějinách lidstva stěží hledali adekvátní paralelu. Složitostí mezinárodních vztahů na jedné straně a převratností vědeckých objevů na straně druhé překonává veškeré dosavadní dimenze politického, ekonomického a sociálního vývoje civilizace. Člověk by však nebyl člověkem, kdyby neusiloval o kvantifikaci či klasifikaci rozhodujících elementů, které v řetězu příčin a důsledků způsobily, že poslední pětina dvacátého století se do historie lidstva zapisuje závažnými strukturními změnami ve všech sférách jeho existence. A nejen to — k ctižádosti podrobně znát kořeny, z nichž vyrůstá strom našeho života, připojuje člověk nesmírnou touhu znát či alespoň předpovědět to, co jej čeká zítra, pozítí ...

I když bychom v historii našli dostatek příkladů toho, že i ty nejodvážnější vize byly vývojem v mnohém překonány, přesto lze předpokládat, že předpovědi demografů o enormním nárůstu obyvatel naší planety do roku 2000 se určitě naplní. Vycházejí totiž ze skutečnosti, že na sklonku letošního roku bude žít na Zemi patrně už 5 miliard lidí — o 2,5 miliardy více než v roce 1950. Co to znamená v praxi, je zřejmé na první pohled — dobrou polovinu obyvatel naší zeměkoule dnes představuje mladé pokolení. A tak k mnoha globálním problémům světa přibyl najednou další — postavení a perspektivy chlapců a děvčat na naší Zemi. A že se skutečně jedná o vysoce naléhavý problém, to dokumentuje i rozhodnutí Organizace spojených národů prohlásit letošek Mezinárodním rokem mládeže.

Jeho cíl je jednoznačný — přimět všechny vlády světa, aby v duchu hesla „Účast, rozvoj, mír“ zaměřily pozornost na mladou generaci a v její prospěch řešily široký komplex otázek ekonomické, sociální, zdravotnické, pedagogické, psychologické, kulturní a jiné povahy. Příslušná doporučení OSN v tomto směru míří především do kapitalistických a rozvojových zemí, kde na rozdíl od socialistických zemí není všestranná péče o mladé pokolení součástí programů hospodářského a sociálního rozvoje společnosti.

Problém je však mnohem složitější — způsob a úroveň řešení otázek harmonického vývoje mladé generace (a samozřejmě nejenom jí) jsou přísně limitovány typem výrobních vztahů vládoucích v dané společnosti. Náznorným dokladem toho je skutečnost, že důsledky otřesů kapitalistické společnosti v první polovině osmdesátých let nejtěživěji dopadly na bedra sociálně nejslabší vrstvy společnosti — mládeže. V jejich řadách je největší procento nezaměstnaných, málo kvalifikovaných, propadlých narkomanii i kriminálních živlů. Bez sociálních jistot a příznivých životních perspektiv je ve svém celku i mládí rozvojového světa, kde k pochmurnému dědictví někdejšího kolonialismu a dnešního neokolonialismu patří masový hlad a negramotnost.

Vztah společnosti a mladé generace je vztahem dialektickým, konkrétně historickým a stále se reprodukcujícím. Společnost, její politické a společenské struktury vedou a utvářejí mladou generaci ve směru svých cílů. Současně však v každé etapě mladé pokolení ovlivňuje rozvoj společnosti a je minimálně v elementární míře spolutvůrcem její přítomnosti a budoucnosti. Pregnantně tuto skutečnost vyjádřili v Německé ideologii již Karel Marx a Bedřich Engels: „Dějiny nejsou nic jiného než sled jednotlivých generací, z nichž každá těží z materiálu, kapitálu, výrobních sil, které jí odkázaly všechny předchozí generace, pokračuje tedy jednak za úplně změněných okolností v tradiční činnosti, jednak úplně změněnou činností modifikuje staré okolnosti...“ [Marx-Engels 1962 : 58—59].

Je velkou předností socialistické společnosti, že je schopna ve svém zájmu tento proces cílevědomě usměrňovat, vytvářet iniciativě mladého pokolení podmínky k tomu, aby nashromážděné hmotné a duchovní hodnoty společnosti byly rozvíjeny na kvalitativně vyšší úrovni. Socialistická společnost postupně formuje nový typ generací, osvobozených od nepřekonatelných třídních antagonismů. Socialistické společenské vztahy tvoří základ jak morálně politické jednoty uvnitř každé generace, tak i společnosti jako celku. Vzájemné vztahy mezi generacemi pozbývají svůj sociálně třídní konfliktní charakter. Z tohoto důvodu také návaznost generací vystupuje v progresivní formě, není v rozporu s pokrokem, nýbrž mu napomáhá. Mladí lidé, kteří v socialistické společnosti vstupují do praktického života, doplňují řady společenských tříd a sociálních skupin, reprodukcují tak sociálně třídní strukturu společnosti. Tato reprodukce však probíhá v nových historických podmínkách, a tak vzdělanostní úroveň, povaha práce, formy společenské a politické aktivity, zájmy, potřeby a způsob života mladé generace nejsou totožné s předchozími pokoleními. Naše zkušenosti a poznatky potvrzují známou Leninovu myšlenku, že mládež „...nutně musí dospívat k socialismu jinak, jinou cestou, v jiné formě a za jiné situace než její otcové“ [Lenin 1957 : 170].

Zajištění kontinuity generací je hlavním smyslem péče socialistické společnosti o mladé pokolení a zásadním cílem výchovného působení na ně. Pro politiku KSČ a socialistického státu je příznačné, že svůj vztah k mladé generaci spojuje s její všestrannou přípravou pro život a práci, s jejím co nejplnějším uplatňováním v procesu dalšího rozvoje společnosti. Naprosto jasně to vystihují slova Gustáva Husáka na ustavující konferenci SSM v listopadu roku 1970: „Tak, jak mladou generaci teoreticky i prakticky připravíme k samostatné práci, tak se také budou v budoucnosti řešit otázky společnosti. Poměr k mládeži je poměrem k budoucnosti. Starat se o tyto otázky, odpovědně o nich rozhodovat — to považujeme za prvořadý úkol stranického i státního vedení“ [Husák 1972 : 131—132].

Socialistické přeměny společnosti jsou těsně spjaty s formováním socialistického člověka a s utvářením socialistického způsobu života. Jde o úkol aktuální nejen u nás, ale i v dalších zemích socialistického společenství, které se nacházejí na počátku historicky dlouhé etapy rozvinutého socialismu, časově přesahující do 3. tisíciletí našeho letopočtu. Náléhavost tohoto úkolu vyvěrá především z vnitřních potřeb dalšího rozvoje socialismu, jeho ekonomiky a úzce souvisí s úsilím o zabezpečování sociálních a životních jistot, o plnou společenskou seberealizaci členů socialistické společnosti. Vzhledem k náročnosti úkolů výstavby rozvinutého socialismu, jež bude v příštím období uskutečňovat zejména dnešní mládež, má při formování nového socialistického člověka zásadní význam právě úsilí o harmonický rozvoj mladého pokolení. Jak koncem roku 1984 na konferenci k zdokonalení rozvinutého socialismu

a ideologické práce strany zdůraznil Michail Gorbačov: „Nesmírné možnosti k urychlení sociálního a hospodářského rozvoje společnosti tkví v sepětí iniciativy a samostatné činnosti mas s vědecky zdůvodněným, tvůrčím přístupem k řešení naléhavých problémů“.

Závažnost výchovného působení mezi mládeží je rovněž dána dlouhodobými vývojovými trendy v mezinárodně politické situaci, jejichž dominantou je frontální útok imperialismu proti společenskému pokroku ve světě, zejména pak proti zemím reálného socialismu. Ideologové imperialismu si velmi dobře uvědomují, že budoucnost socialismu je v mládeži, a proto své útoky soustřeďují na ovlivňování myšlení a jednání chlapců a děvčat v zemích socialistického společenství.

Každý, kdo s mladými lidmi pracuje a chce na ně působit, si nutně musí zodpovědět otázku, jaká vlastně je současná mladá generace. V podmínkách našeho mládežnického hnutí tuto odpověď zformuloval III. sjezd SSM, který — ve stručnosti — došel k následujícím závěrům.

Stejně jako předchozí generace i současné mládí je přirozenou součástí společnosti. Podílí se na jejím hospodářském, sociálním i kulturním rozmachu; žije úspěchy i strastmi, které rozvoj země provázejí. Vyrůstá v podmínkách třídně rozděleného světa, charakterizovaného úporným zápasem dvou protichůdných společenských soustav, nesmířitelným bojem sil pokroku a míru se stoupenci vykořisťování, sociálního i národnostního či rasového útlaku a války. Na rozdíl od předchozích generací však nezažilo vykořisťování člověka člověkem, nepoznalo válečné utrpení, chybí mu bezprostřední zkušenosti z třídních zápasů. Tím, že se narodilo do socialismu, přijímá ho jako samozřejmost. Uvědomuje si nebezpečí termojaderné katastrofy, proto není lhostejné k otázkám boje za mír a zachování života na naší planetě.

Vývoj jednotlivých příslušníků mladé generace však není stejný. Ne na každého působí dobrý příklad v rodině, v místě bydliště a škole. Ne každý se dostane do dobrého pracovního kolektivu. Ne všichni mládí naleznou hned správný smysl života, svůj životní vzor. Někteří mládí nechápou, že výstavba nové společnosti je náročným a složitým procesem, v němž se všechny ukvapenosti mohou několikanásobně vymstít. Jsou netrpěliví, očekávají naplnění životních představ a přání co nejdříve, bez ohledu na možnosti společnosti či na míru svého přičinění o vytváření hodnoty. Mají sklon posuzovat a vidět věci zjednodušeně — černě, nebo bíle. Leckdy propadají iluzím o snadném životě na Západě, imponuje jim rádobý „světovost“. Jsou i jednotlivci, jejichž chování a jednání se neslučuje se socialistickým způsobem života.

Naprostá většina mladých lidí má však ráda svou vlast, svou rodnou zemi. Chová hlubokou úctu a upřímný vztah ke spojencům, k zemím socialistického společenství a především k Sovětskému svazu. Její vlastenectví je velkým zdrojem síly, z něhož vyrůstá i její internacionální přesvědčení, které se projevuje jak ve vědomí sounáležitosti se silami pokroku a míru, tak v neochvějně podpoře revolučním proudům dneška.

Současní chlapci a dívky mají přísná měřítko na to, co je dobré a co špatné. Jsou citliví na mentorování, ale i na nesoulad slov a činů. Hluboce se jich dotýká bezzásadovost, pokrytectví a korupce.

Ve srovnání s vrstevníky předchozích generací přijímají mnohem víc informací (což někdy vede k jisté povrchnosti), celkově mají rozsáhlejší a členitější poznatky o současném světě. Prokazují podstatně hlubší technickou gramotnost, přitahuje je romantika překonávání dosavadních hranic lidského

poznání. V plnění úkolů vědeckotechnického rozvoje spatřují velkou příležitost pro seberealizaci.

Současné mládí získává podstatně vyšší stupeň vzdělání než předchozí generace a je kvalitněji připravováno na své budoucí povolání. Na pracovištích, kde mu jsou svěřovány náročné úkoly, roste jeho odpovědnost, prosazuje nové pokrokové metody práce. A naopak tam, kde na mladého člověka jsou pro opatrnost i nedůvěru některých řídicích pracovníků kladeny nízké požadavky a je zařazován na místa s nižším stupněm předepsaného vzdělání a kvalifikace, projevuje se rozčarování, zklamání a nejednou i ztráta důvěry v socialismus.

Mladí lidé u nás pracují ve všech odvětvích národního hospodářství, zejména však v těch, jež jsou vybaveny moderní technikou. Nemálo jich působí v předvýrobních etapách, ve službách i v kultuře. Zajišťují také obranu socialistické vlasti a ochranu veřejného pořádku. Nemálo si jich se zdarem vede v řídicích funkcích v národním hospodářství i ve společenských organizacích, účastní se správy obcí a měst, jsou zastoupeni i ve vrcholných orgánech.

Životní úroveň dnešní mladé generace je zákonitě vyšší než u předchozích pokolení. Realizace linie XVI. sjezdu KSČ v oblasti sociální politiky se mimo jiné promítá i ve zvýšené pomoci rodinám s dětmi, v péči o matku a dítě. V poslední době se zlepšilo hmotné zabezpečení učňů v rozhodujících odvětvích národního hospodářství a také absolventům středních a vysokých škol byly vytvořeny příznivější podmínky odměňování při nástupu do zaměstnání. Stále aktuální však zůstávají otázky pracovního zařazení mladých lidí podle získané kvalifikace, uspokojování jejich bytových potřeb, kulturního vyžití zejména v malých městech a na vesnicích, či zlepšení podmínek pro sportovní vyžití v nových sídlištních aglomeracích.

Ve srovnání s předchozími generacemi dosahuje dnešní mladé pokolení plně socializace — tedy zralosti v ekonomickém, politickém, ideologickém, intelektuálním, mravním a psychologickém smyslu — později. Navíc plně osvojení si rozhodujících sociálních rolí — profesionální, občanské, manželské, rodičovské — se kumuluje do krátkého časového úseku, zpravidla ne delšího pěti let. To samozřejmě činí formování mladého socialistického člověka zvlášť náročným.

Nabytí určitého vzdělání ještě samo o sobě nepostačuje k tomu, aby generace vstupující do života dokázaly úspěšně pokračovat v činnosti starších generací a dále ji rozvíjet. Toto poznání bývá pro nejednoho příslušníka mladého pokolení překvapující až bolestné. Škola, ale koneckonců i mládežnická organizace je prostředím generačně homogenním, které by samo o sobě jen obtížně umožňovalo přebírání zkušeností starších generací a učilo správným, životně důležitým rozhodnutím. Z těchto důvodů je kladen mimořádný důraz na těsnější spojení teoretické výuky s praxí a na mnohem širší zapojení svazáckých organizací do řešení aktuálních úkolů hospodářského a společenského života v místě svého působení — v závodech, ve školách, JZD či vědecko-výzkumných institucích. V souvislosti s tím je třeba zdůraznit, že teprve a především v pracovním procesu si mladí lidé osvojují socialistické výrobní poměry, poznávají, že jen práci vytvořené hodnoty mohou být také podle výsledků práce rozdělovány. V práci se utvářejí tak významné psychické vlastnosti, jako je houževnatost a vůle překonávat překážky, i takové zásadní morální rysy, jako jsou socialistický kolektivismus, vlastenectví a internacionalismus. Práce pro společnost je za socialismu jeden z rozhodujících zdrojů třídního uvědomění mladé generace.

V naší společnosti, založené na společenském vlastnictví výrobních prostředků, dochází postupně ke sblížování společenských tříd a skupin. S postupující vědeckotechnickou revolucí se pozvolna stírají i rozdíly mezi fyzickou a duševní prací, mezi prací ve výrobě a mimo ni, mezi prací řídicí a výchovnou a podobně. Z hlediska formování mladého socialistického člověka je významné, že se tyto tendence nejmarkantněji projevují v sociální struktuře mladé generace.

V rozvinuté socialistické společnosti stále více vzrůstá význam aktivního a účelného využívání volného času mladých lidí. Kvalita jeho využívání je jedním z hlavních faktorů, které ovlivňují styl života, hierarchii hodnot, způsob spotřeby. Rozšiřování volného času zvýrazňuje potřebu vyváženého rozložení pracovních a mimopracovních aktivit a zejména v případě mladých lidí i problematiku všestranného a harmonického rozvoje osobnosti člověka. Řešení těchto otázek předpokládá diferencovaný přístup k mládeži — podle věku, zájmů a potřeb i podle toho, kde žije. Současně však vyžaduje prosazování takové činnosti, která svým obsahem i formami reaguje na přirozené zájmy mladých lidí a zároveň upevňuje socialistické rysy jejího způsobu života. V této souvislosti by společenské organizace a instituce neměly omezovat svou péči o mladé lidi jen na vyučovací nebo pracovní dobu, ale měly by intenzivněji než dosud věnovat pozornost i trávení jejich volného času. Jeho cílevědomé, účelné a racionální využívání je závažným předpokladem nejen intenzivnějšího uspokojování osobních potřeb a zálib mladých lidí, ale také jejich angažovaného přístupu k plnění pracovních i společenských povinností.

Specifický a velmi důležitý význam v tomto směru má naše mládežnická organizace — Socialistický svaz mládeže. Organicky včleněná do stále se rozvíjejícího politického systému socialistické společnosti, jejíž vedoucí silou je dělnická třída vedená komunistickou stranou, umožňuje mladým lidem sjednocovat jejich úsilí, rozvíjet sebe sama, získávat politické zkušenosti a na jejich základě si klást otázky a nacházet na ně odpověď. Jeho prostřednictvím mladí nejen utvářejí svůj způsob života, ale také se včleňují do procesu společenských přeměn a nejrůznějšími politickými, ekonomickými a společensko-kulturními aktivitami se na nich iniciativně podílejí.

Efektivní působení Socialistického svazu mládeže na formování mladého socialistického člověka je úkolem trvalým, náročným a složitým. Jeho plnění vyžaduje hluboké a průběžné inovované poznatky o mladé generaci, ale také o účinnějších cestách působení na ni. Jedině tak lze seriózně stavět na věcech, které se v práci osvědčily, zbavovat život mládežnické organizace jevů, jež pro svou povrchnost přinášejí více škody než užitku, přistupovat k dalšímu rozvoji činnosti netradičně a tvořivě.

Úloha mládeže v generační posloupnosti a také charakter výchovného vlivu na mládež se řídí konkrétními historickými činiteli, z nichž hlavní jsou sociálně ekonomické a společensko-politické podmínky. Proto se procesy socializace mladého pokolení v kapitalistickém a socialistickém zřízení přes některé shodné rysy podstatně liší, a to svým obsahem, sociální podmíněností i mechanismy realizace. Marxismus-leninismus dospěl k dostatečně jasnému stanovisku: pojímá mládež z hlediska dvou vzájemně souvisejících a vzájemně se doplňujících aspektů — jednak jako objekt výchovného působení společnosti, zejména starší generace, a jednak jako subjekt lidských dějin a činitele společenského pokroku.

Teoretickou správnost tohoto přístupu k mladé generaci potvrzuje praxe zemí socialistického společenství, její výsledky. Tato skutečnost je výrazně patrná i během letošního Mezinárodního roku mládeže, roku XII. světového festivalu mládeže a studentstva v Moskvě, který poskytuje víc než kdy jindy možnost konfrontace ideově různých přístupů k mládeži v třídně rozděleném světě a tím i plného obnažení diametrálně odlišného postavení mladé generace v soudobém kapitalismu a reálném socialismu. A je zbytečné zdůrazňovat, že marxisticko-leninská teorie a praxe v této konfrontaci jednoznačně vítězí. Pravda je totiž na její straně.

Literatura

- Husák, G.: *Vybrané projevy, květen 1970 — prosinec 1971*. Praha, Svoboda 1972.
Lenin, V. I.: *Spisy, sv. 23*. Praha, SNPL 1957.
Marx, K. — Engels, B.: *Spisy, sv. 3*. Praha, SNPL 1962.
Rudé právo 1984, 11. 12.